

VOJSKA I MIR POSLIJE HLADNOG RATA: U POTRAZI ZA NOVOM MISIJOM VOJSKE

Biljana Vankovska-Cvetkovska

UDK: 327(100):355:02
327.54(100):355.1

Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 17.IX.1998.
Prihvaćeno: 19.V.1999.

Sažetak

U središtu razmatranja ovog rada jesu promjena naravi međunarodnog sustava te poteškoće koje proizlaze iz promjene rata u sukob. U radu se nastoji istražiti kako ove promjene utječu na vojsku kao instituciju. Nadolazak postmoderne ere donosi nove izazove kako za državu tako i za vojsku. U tom se smislu bitnim nazire redefinicija tradicionalne misije vojske. Postmoderni sukobi i zamjena "neprijateljskih" rizika s ne-vojnim prijetnjama uključju mnoge zadaće za koje su konvencionalne vojske slabo pripremljene. Na kraju hladnoratnog razdoblja na sigurnosnim agendama iskrasao je veliki broj ne-vojnih funkcija kao što su održavanje mira, stvaranje mira, upravljanje katastrofama i humanitarne intervencije. Može se očekivati da će najveći izazov biti povezan s prebacivanjem s uvježbavanja za rat na prevenciju rata ili, preciznije, na prevenciju sukoba. Situacija je još složenija gleda li se iz perspektive postkomunističkih država. U situaciji kad država prolazi kroz poteškoće procesa socijalne tranzicije, ni vojske nisu u zavidnoj situaciji. U sadašnjem trenutku one se nalaze na prekretnici: pred njima je da tek razviju svoj identitet, legitimitet i strategijsku perspektivu. S obzirom da je primarna misija bivših komunističkih oružanih snaga bila usmjerena na ispunjavanje unutarnjih socijalnih kontrolnih funkcija (obrana režima od unutarnjih neprijatelja), pred svim vojskama su veliki izazovi dobivanja nove uloge i novih zadaća.

Ključne riječi: oružane snage, mir, rat, sukob, sigurnost, vojna misija.

Dr. Biljana Vankovska-Cvetkovska izvanredni je profesor na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Skopju (Makedonija). Objavila je knjige *Vojskata i demokratijata (Vojska i demokracija)*, Skopje 1995. i, u koautorstvu s Cvetanom Cvetkovskim, *Pravoto i odbranata (Pravo i obrana)*, Skopje 1996., te niz radova o sigurnosnim i drugim pitanjima u makedonskim i stranim časopisima.

1. VOJSKA IZMEĐU MITOVA I STVARNOSTI

I s teorijskog i s empirijskog gledišta, vojska predstavlja jednu od najproturječnijih institucija modernih političkih i ustavnih sustava. Pitanja njezinog položaja i uloge bili su u očima demokratske teorije stalna provokacija još od najranijeg doba. Usprkos činjenici da je vojna moć nepopularna kod birača i da ju je inherentno teško kontrolirati, čak ni najdemokratskije vlade svijeta nisu se usudile ukinuti je (Garnett, 1991.). Istovremeno, neutralne države su također naoružane, bez obzira na njihove ograničene ambicije u pogledu visoke politike utemeljene na vojnoj snazi i utjecaju.

Može se stoga kazati da je na sadašnjem stupnju civilizacijskog razvitka vojska neizbježna institucija ili "nužno zlo" u svakom političkom sustavu. Vojsku se još uvijek shvaća kao atribut državnog suvereniteta i kao pretpostavku nacionalnog opstanka. Svaka znanstvena raščlamba ove institucije mora stoga imati u vidu činjenicu da je ambivalencija njena bitna značajka. Ovaj se zaključak može dokazivati s mnogo različitih aspekata. Međutim, u ovoj nas prilici posebno zanima misija vojske s gledišta mirovnih studija.

Na prvi se pogled doima da je odnos između vojske i mira vrlo jednostavan, posebno u svojoj "crno-bijeloj" inačici. "Crna" inačica se obično tumači u tom smislu da vojska predstavlja prijetnju miru; dakako, ako je neprijateljska. S druge strane, "bijelo" tumačenje povezano je s idejama koje uključuju veličajnost i patriotizam. U okviru tog pristupa "vojska čuva i jamči mir" ili, ukratko, "vojska brani domovinu". Međutim, produbljenija raščlamba pokazuje da ovaj odnos nikad nije bio pravocrtan i jednostavan. Ovu se tezu može dokazivati povijesnom perspektivom i čini se da je ona vrlo značajna na pragu 21. stoljeća.

Vojska je prošla iste faze razvitka kao i država. Drugim riječima, povijest države je vrlo često bila povijest vojske i *vice versa*. Transformacije vojne organizacije odražavale su duboke i korjenite promjene socijalne supstancije. Istovremeno, vojska je često poticala određene mutacije socijalnog sustava. Ovi recipročni odnosi moraju biti polazište svake ozbiljne i produbljene raščlambe vojske.

Dobro je poznato da se stvaranje moderne (odnosno masovne) vojske podudarilo sa stvaranjem države-nacije. Razumljivo je da se od tada vojsku shvaća kao "krunu državnog suvereniteta". I danas postoji visoki stupanj poistovjećivanja vojske i države. Nacionalne oružane snage simboliziraju jedinstvo nacije a slijedom toga predstavljaju krajnji simbol patriotizma. Dulje od dva stoljeća jedan od najvažnijih čimbenika opstanka države u međunarodnoj areni sastojao se u njezinoj sposobnosti da mobilizira i stavi u funkciju masovne oružane snage, utemeljene na vojnoj obvezi i na pripremi stanovništva za obranu.

Raison d'être moderne vojske bio je povezan s obranom suvereniteta, nezavisnosti i teritorijalnog integriteta države od svakog oblika izvanjske agresije. Drugim riječima, klasična misija vojske sastojala se od održavanja mira za račun države i njezinih građana. U doba mira od vojske se očekuje dobra pripravljenost, dobra uvježbanost i opremljenost. U slučaju rata, ona mora pobijediti, a to znači

pobijediti neprijatelja i zaštititi zemlju. U tom se smislu može kazati da je iz perspektive vojske najpoželjniji cilj odsustvo rata ili stanje takozvanog "negativnog mira".

Bipolarizam svijeta u razdoblju Hladnoga rata a posebice opasnost globalnog nuklearnog sraza, pomakli su usredotočenje vojne misije s vojne pobjede prema odvratanju i izbjegavanju rata. Korisnost najmoćnijeg oružja sastojala se u posjedovanju, a ne u njegovoj uporabi. Jačanje vlastite vojne moći i nadmoći stvorilo je ravnotežu straha i moći pri čemu je vojna pobjeda postala nedostižan cilj a negativni mir postao je "hladni mir". Jedan je autor to izrekao na poseban način: "Jedna od promjena koja se dogodila poslije Drugoga svjetskog rata je povećana sofisticiranost kojom se vojska koristi a da se vojna sila ne koristi. To je doba opasne politike igranja na rubu rata, upravljanja krizom i odvratanja. Ovi fenomeni podupiru tezu da se modernoj vojnoj sili više prijeti i njome više manipulira u mirno doba nego što se koristi u ratu" (Garnett, 1991.:79).

Gledano kroz prizmu odnosa između mira i vojske, mogu se razlučiti tri glavna pitanja koja dokazuju punu dvosmislenost vojske kao institucije. Ponajprije, valja imati na umu da ispunjavanje tradicionalne misije vojske vrlo često može značiti negaciju mira kao univerzalne vrednote. U tom slučaju mir se predočava više kao nacionalna vrednota, kao nešto što je povezano s ograničenim državnim teritorijem i određenim stanovništvom. Prihvaćajući takvu perspektivu, vojska razlikuje "naše" i "strane" državljane, "naš" i "strani" mir.

Drugo, vojsku kao instituciju od njezinog je nastanka pratilo nekoliko mitova (Eide, 1980.; Baldwin i Milner, 1992.). Jedan od najčešćih je da vojska uvijek služi interesima vlastite nacije i građana. Uz to, postoji i pogrešno shvaćanje da oružane snage imaju, prema definiciji, obrambeni značaj. To znači da je vojna misija oružanih snaga legitimna s gledišta međunarodnog pravnog sustava. Pa ipak, nije potrebno ići daleko u prošlost da bi se našli nizovi primjera vojnih intervencija u unutarnje političke stvari, za račun vladajućih političkih snaga ili za vlastiti račun vojske. Čak se ni demokratske vlasti ne osjećaju najugodnije pred vlastitim vojnim *establishmentom* zbog svijesti da usprkos tome što vojska ima važnu ulogu zaštite društva, ona istovremeno može postati prijetnja demokratskim vrednotama koje treba štititi.

Treće, u ovom se kontekstu mora naglasiti da mir ne znači samo odsustvo represije i nasilja čiji su izvršitelji "vanjski neprijatelji" i njihove oružane snage. Nedostatak fundamentalnih demokratskih postulata a naročito uključivanje vojske u politiku, u potpunosti su nespojivi sa samom biti pojma (pozitivnog) "mira" i miroljubivim društvom. Stoga, konzistentna civilna nadmoć nad vojskom, koju vrše legitimni i odgovorni obnašatelji moći, predstavlja *conditio sine qua non*. Drugim riječima, naglasak valja staviti na ključni odnos između ustavnosti, mira i statusa vojske u demokraciji ili, bolje rečeno, pod demokracijom. Osim toga, prema Galtungovu shvaćanju, mir ne znači samo odsustvo izravnog nasilja. Pravi mira uključuje i ukidanje svakog oblika strukturalnog nasilja unutar i između društava. Slijedom toga, "miroljubivo društvo je mnogo više nego društvo koje se naprosto ne upušta u agresiju ili u pripremanje rata jačanjem vojne mašinerije ili sudjelovanjem u savezima koji imaju takvu mašineriju. Nesvrstana, razoružana društva mogu ipak izvršiti svaki

oblik strukturalnog nasilja unutar sebe i prema van, što ne samo da predstavlja prijatnu miru (u uobičajenom smislu da može uslijediti unutarnji ili vanjski rat) nego bi bilo i nemir, nemirnost. Osim toga, od miroljubive države moglo bi se zahtijevati nešto aktivno, ne samo redukcija sredstava nasilja bilo koje vrste, nego i djelatno održavanje i stvaranje mira te inicijative za građenje mira" (Galtung, 1991.:94).

Nema dvojbe da opstojanje i uspješno djelovanje svakog ustavnog i političkog sustava ovisi o učinkovitom sustavu nacionalne sigurnosti. Međutim, u daljem objašnjavanju ove premise na umu treba imati jednu vrlo važnu stvar, a to je da u okviru opće tipologizacije temeljnih vrednota koje dominiraju u državi, mir i sigurnost pripadaju u skupinu takozvanih modalnih ili instrumentalnih vrednota. To znači da one nisu ciljevi po sebi i da ne predstavljaju neovisni ideal države. One su uvijek povezane s drugim središnjim vrednotama političkog sustava, odnosno, preciznije kazano, mir i sigurnost su *conditio sine qua non* za ostvarivanje ljudskih prava i sloboda kao i drugih demokratskih postulata u društvu. Temeljne vrednote političkog sustava, koje obično definira ustav, predstavljaju samu bit ili temeljni supstrat ukupne društvene djelatnosti. Prijatne miru dovode u pitanje samo opstojanje političke zajednice, a slijedom toga izazivaju nemir u temeljnom socijalnom okolišu koji je nužan za ostvarivanje društvenih vrednota.

U ovom se kontekstu skriva još jedan paradoks koji se tiče funkcije vojske u očuvanju mira i državne sigurnosti. Usprkos neupitnoj činjenici da su mir i sigurnost krajnji cilj svake države, ipak je neprihvatljivo mišljenje (ili rašireni mit) da je svaka akcija poduzeta u cilju jačanja nacionalne sigurnosti moralna i opravdana. Na primjer, žrtvovanje gospodarskog blagostanja ili osobnih sloboda radi nacionalne sigurnosti ponekad može biti nemoralno i nepravedno. Materijalni resursi društva, čak i u slučaju da je to društvo vrlo napredno, jesu ograničeni. Vojska, vođena svojim funkcionalnim imperativom i tražeći odgovarajući odgovor za svaku stvarnu ili pomišljenu prijatnu, vrlo je značajan natjecatelj za društvene resurse. Bit problema leži upravo u ovoj činjenici. Maksimiranje vojne sigurnosti pretpostavlja, u manjoj ili većoj mjeri, žrtvovanje drugih društvenih vrednota. Cijena koja mora biti plaćena ponekad ide na uštrb vrednota koje ne mogu biti procijenjene gospodarskim (materijalnim) parametrima, kao što su osobne slobode, demokratski ili miroljubivi značaj državne politike itd. Stoga, primjerena rješenja u pitanjima nacionalne sigurnosti moraju se propitati kroz prizmu ključnih pitanja: sigurnost za *koga* ili za *što*, sigurnost od koje *vrste prijatne*, te sigurnost ostvarena kojim *sredstvima* i po kojoj *cijeni* (ili: tko će platiti troškove?).

Gledano sa stanovišta ustavnog sustava i demokracije, mora se istaći značajnost pojma *sekuritizacije* kako ga je razvio Ole Weaver i koji se tiče uloge i misije vojske. Radi se o dobro poznatom sredstvu što ga oni koji imaju moć široko koriste kako bi očuvali svoju vladajuću poziciju u društvu. U stvari, ovaj je fenomen u vezi s mogućnošću da vladajući politički krugovi politička i društvena pitanja predstavljaju i rješavaju kao probleme koji se tiču mira, stabilnosti i državne sigurnosti. Slijedom toga, raspon načina upravljanja ovom vrstom problema može biti korjenito izmijenjen i uključivati cijeli niz posebnih prava¹. U tom smislu, najvažniji mehanizmi

¹ Ova koncepcija ističe da se "sigurnost" može razumjeti kao *čin govora*. To znači da "kad kaže 'sigurnost', predstavnik države cijeli problem prenosi u posebno područje, zahtijevajući posebno pravo da koristi sredstva koja su nužna da bi se rješenje onemogućilo" (Weaver, 1993.:7).

na raspolaganju uključuju izvanredno stanje, produljivanje mandata političkih institucija, povećani stupanj represije, ograničavanja ili ukidanja ljudskih prava i sloboda i, konačno - pokretanje takozvane unutarnje misije vojske.

Vojska obično postavlja određene zahtjeve spram civilnog društva čiji mir ona štiti. Ovi zahtjevi upravljani su spram gospodarskih i prirodnih resursa i tiču se materijalnih sredstava i opreme, ljudskog potencijala, odgovarajuće organizacije civilne infrastrukture kao i cijelog niza drugih preduvjeta koji proizlaze iz posebne naravi priprava društva za eventualni rat. Osim ovih zahtjeva koji izazivaju određene reakcije kako društva tako i građana, postoji i druga, izvanjska dimenzija ove interakcije između vojske i društva. Radi se o mogućnosti pojave *sigurnosne dileme* koja može imati kontraproduktivni ishod u tom smislu da stvara pojačan osjećaj nesigurnosti države koja se priprema za samoobranu u slučaju rata. Koncept sigurnosne dileme može biti definiran kao "situacija u kojoj pokušaji jedne zemlje da poveća svoju sigurnost prijete sigurnosti susjeda. Kad se to dogodi, susjed često poduzima protuakciju s namjerom da se zaštiti, što prva država opaža kao prijetnju, a rezultat je spirala rastućeg neprijateljstva. Važno je da sukob ne mora biti rezultat agresivnih namjera..." (Kaufman, 1996.:151).

U tom smislu, napore države uložene u stvaranje veće i dobro organizirane vojne obrane, druge, obično susjedne države, shvaćaju kao (ne)izravnu prijetnju pa čak i provokaciju. Vojne pripreme jedne države stvaraju neizvjesnost ili, preciznije, strah kod druge da ona prva ima namjeru nauditi joj ili barem oslabiti njezinu sigurnost. Posebice neorealistički autori (Posen, 1993.) tvrde da u okviru anarhičnih međunarodnih odnosa prevladava pristup "samopomoći" i da se, u skladu s tim, kao polazište projekcije nacionalne sigurnosti uzima najgori scenarij. Na taj se način stvara *circulus vitiosus*, pri čemu se umnožava i pojačava osjećaj nesigurnosti ("hobbosovski strah") koji je vođen logikom spiralnog širenja. Fenomen *sigurnosne dileme* može poslužiti kao najbolji pokazatelj da snažna vojna sila, a to znači učinkovita vojna obrana, daje *de facto* niži stupanj sigurnosti. Drugim riječima, ona stvara više rizika i izazova miru kako iz perspektive države u pitanju tako i regije. Čini se, stoga, da funkcija odvratanja, koju se uzima kao jednu od klasičnih misija vojske, postaje sve upitnijom.

2. VOJNA MISIJA U POVIJESNOJ PERSPEKTIVI

Tijekom svojega povijesnog razvoja, vojska kao institucija prošla je kroz mnoge transformacije. Neovisno od njihova značaja i razmjera, valja reći da su promjene bile stalna značajka njezinog povijesnog trajanja. U tom smislu mogu se razlikovati tri ključne točke vojne tranzicije od kojih je svaka označena novim koncepcijama i zahtjevima u odnosu na vojnu organizaciju i njenu misiju. Tako je krajem 18. stoljeća, usporedno sa socijalnim i političkim promjenama koje su potaknule Američka i Francuska revolucija, rođena ideja moderne masovne (narodne) vojske. Temeljna

premissa ove koncepcije bila je vojna obveza građana u obrani njihove države-nacije. Ideja masovne vojske bila je široko prihvaćena, posebice nakon 1870. godine, i konačno prihvaćena u vrijeme oba svjetska rata. Ovaj model koji je dugo prevladavao prošao je kroz duboku metamorfozu u doba Hladnoga rata.

Danas se općenito smatra da se vojska nalazi pred još jednim razdobljem tranzicije, posebice glede svoje organizacije i svojeg *raison d'être*. Prijeka nužda ove promjene pojavila se na kraju Hladnog rata. Moderna masovna vojska, karakteristična za doba nacionalizma, počela je postepeno svoju promjenu prema onome što se naziva postmoderna oružana sila (Moskos i Burk, 1994.). Ova nova vojska mora se prilagoditi novom postwestphalskom sustavu u kojem nacionalizam i klasično načelo državnog suvereniteta ustupaju pred globalnim međunarodnim organizacijama i institucijama.

Ključni odnos između vojske i društva u visokom je stupnju određen mogućnošću izbivanja oružanog sukoba kao i predodžbom prijetnje. Od vojske se očekuje da iznađe odgovarajuće odgovore za svaki izazov u obliku oružanog i nasilnog sraza. U stvari, ključna razlika između moderne (masovne) i postmoderne vojske leži u značajkama prijetnji s kojima se suočavaju kao i s načinom njihova predočavanja. Dok je iz moderne vojne perspektive neprijateljska invazija na vlastitom tlu stvarna mogućnost, izgledna vjerojatnost koju treba spriječiti, postmoderno društvo je posve drugačije.

Danas prevladava teza da je rat, koji još uvijek opstoji, bitno promijenio svoje značajke (Creveld, 1991.). Drugim riječima, napušteno je Clausewitzovo trojstvo (država - vojska - narod). Klasični međudržavni ratovi sve više ustupaju mjesto unutardržavnim sukobima. Najnovija istraživanja pokazuju da je čovječanstvo suočeno s novom povijesnom situacijom u kojoj se rat pretvara u sukob. Smatra se, također, da su međudržavni ratovi, barem u posljednjih nekoliko godina, neizbježno ušli u zonu nevjerojatnoga, osobito kad je riječ o razvijenim zapadnim demokracijama. U tom smislu Jung dokazuje da klasični rat postaje izuzetak u masovnim nasilnim sukobima (Jung, 1997.). Gledano iz globalne perspektive, rat više nije prevladavajući oblik sukoba. Procjenjuje se da će regionalni sukobi, građanski ratovi, terorizam i etničko nasilje postati postmoderni modus oružanog sukoba. Svaki od ovih oblika sadrži značajke koje ne odgovaraju uobičajenim slikama rata kao nečeg manje-više standardnog, planiranog i racionalnog (u smislu ciljeva kojima se teži i koji su definirani).

Razdoblje poslije Hladnog rata pozdravljeno je i popraćeno velikim iščekivanjima i optimizmom. Najveći dio nada koje su se pojavile bile su povezane s perspektivama koje je obećavala *dividenda mira*. Iluzije su nestale odmah nakon pojave prvih raščlambi sukoba do kojih je došlo u razdoblju nakon samog završetka Hladnog rata. Rezultati su pokazali da postmoderno društvo treba naći odgovarajuće odgovore za postmoderne ratove (Mueller, 1996.). Osim toga, postalo je jasno da su moderne konvencionalne vojske slabo pripravljene za te nove vrste sukoba, a to je opet postavilo nove zadaće i nove izazove. Stoga ne treba čuditi što su vojske, pripravljene za klasični oružani sukob velikih razmjera, postale opterećene ambivalentnim odnosom spram nove stvarnosti. Situaciju je dobro opisao Martin Van Creveld govoreći kako

“hodnicima glavnih stožera i ministarstava obrane u cijelom ‘razvijenom’ svijetu luta duh - strah od vojne nemoći pa čak i irelevantnosti” (Crevelde, 1991.:3).

Istovremeno, valja primijetiti da u onim dijelovima svijeta koji predstavljaju žarišta postmodernih sukoba, uloga oružanih snaga postaje krajnje prijeporna. S jedne strane, glavni akteri ovih sukoba su različiti: različite političko-vojne klike, gerilske snage, paravojne snage, civili... Očito je da se radi o nevladinim snagama koje nemaju ništa zajedničkoga s legitimnim vlastima. U takvim uvjetima koje karakterizira zbrkani odnos između javne i privatne sfere, regularne oružane snage prestaju biti “opravdani instrumenti ostvarivanja racionalnosti državnika: u određenom broju slučajeva one vode vlastitu politiku” (Joenniemi, 1997.:6).

Ovi specifični društveni fenomeni neizbježno vode stvaranju nove sigurnosne agende. Glavne njezine značajke jesu u tome da vojni aspekti sigurnosti gube primat te da druge dimenzije sigurnosti dobivaju bitno značenje, kao primjerice gospodarska, politička, društvena i ekološka. Na taj je način stari diskurs mira i sigurnosti radikalno redefiniran. Umjesto “prijetnji od strane neprijatelja”, u raspravama o sigurnosti prevladavaju pitanja gospodarskog kolapsa, političkog ugnjetavanja, oskudice prirodnih resursa, zagađivanja, prenapučenosti, etničkih sukoba, kriminala i terorizma. Sigurnost postaje udomaćena. Evidentna je sklonost podvrgavanja istom obrascu i istim procesima koji su karakteristični i za politiku u državi. Međutim, u svjetlu negativnih implikacija koje su posljedica novih sigurnosnih problema, državne granice doimaju se nevažnima. One mogu izazvati učinak “spojenih posuda” i nekontroliranog umnožavanja i širenja.

U ovom kontekstu postavlja se pitanje: kako će na vojsku, koja je nekad bila središnja institucija promocije i razvoja moderne države-nacije, djelovati sve promjene u razdoblju poslije Hladnog rata? Drugo, što je još važnije, kako će se vojska prilagoditi tako da može odgovoriti na nove izazove? Glavna promjena u pogledu vojne strukture sastoji se u tranziciji od modela masovne vojske na temelju opće vojne obveze, prema manjoj, dobrovoljačkoj i profesionalnoj sili. U situaciji kad je rat širokih razmjera znatno manje vjerojatan, moralni legitimitet masovnog novačenja je upitan. Osim toga, visokorazvijeni i vrlo složeni vojni tehnologijski sustavi zahtijevaju dobro uvježbano i dobro plaćeno vojno osoblje. Kao što je već ranije objašnjeno, značenje odvratanja više nije isto kao prije. Drugim riječima, klasičnu vojnu misiju treba neizbježno podvrći reviziji. Nove neborbene i netradicionalne misije naglašavaju “svjetlu stranu” vojne institucije - nazvanu *vojni humanitarizam*. To podrazumijeva okretanje od vojnih prema brojnijim nevojnim aspektima sigurnosti, kako na nacionalnoj tako i na globalnoj razini.

Promjenu misije vojske navijestio je Janowitz još šezdesetih godina (Janowitz, 1960.). Predviđao je da doba nuklearnog oružja i drugih sredstava masovnog uništavanja dovodi do svršetka totalnog rata. Osim toga, predlagao je pretvaranje regularnih vojnih snaga u jednu drugu strukturu, u takozvane redarstvene snage (*constabulary forces*) koje bi bile primjerenije za iznalaženje odgovora na nove izazove. Ove su nove snage trebale biti vrlo pokretne i lake za razmjještanje, kadre na brzu intervenciju u slučaju međunarodnih kriza. Istovremeno, one bi imale ograničenu

dozvolu za uporabu sile. Prije nego vojna pobjeda, njihova prvenstvena zadaća bilo bi očuvanje međunarodnog *status quo*. Drugim riječima, bio je to prvi nagovještaj potrebe za mirovnim misijama koje bi izvodile oružane snage s međunarodnim mandatom. Janowitz je bio u pravu kad je priznao da će ovakvo redefiniranje klasične misije vojske i približavanje onome što se općenito drži policijskim zadaćama izazvati otpor vojnih profesionalaca i najviših časnika. Tome su se oduprli čak i neki znanstvenici i akademski krugovi koji su osporavali stvaranje mirovnih studija kao znanstvene discipline.

3. PREMA NOVOJ MISIJI VOJSKE: PRED NOVIM IZAZOVIMA

Poznato je da je međunarodna zajednica od kraja Drugoga svjetskog rata, preciznije od ustanovljavanja Organizacije ujedinjenih naroda (OUN), bezuspješno nastojala stvoriti međunarodne oružane snage. Svrha bi im bila jamčenje mira i sigurnosti u globalnom okviru. Međutim, u posljednjem razdoblju postojanja OUN, a osobito nakon kraja Hladnoga rata, došlo je do mnogih značajnih promjena u shvaćanju međunarodne sigurnosti. Na primjer, koncept zajedničke sigurnosti, baziran na premisi opstojanja zajedničke prijetnje, izgubio je svoju značajnost. Umjesto toga, u uporabu je ušao posve novi rječnik a s njim i pojam takozvane kooperativne sigurnosti. Ovaj koncept uključuje neke elemente kontradiktora u kojem se mogu razlučiti jasni znakovi da je problem nasilja još uvijek prisutan, ali da je korjenito promijenjen. Funkcija kooperativne sigurnosti shvaća se kao nešto što može sjediniti nacionalna i međunarodna nastojanja u sprečavanju sukoba i u upravljanju. Njezina glavna značajka je nadilaženje razlike između prijateljstva i neprijateljstva u međunarodnim odnosima.

Koncepcija je utemeljena na uvjerenju da države mogu i trebaju razviti široku suradnju kako bi spriječile, izbjegle ili izlazile na kraj s različitim vrstama prijetnji miru i sigurnosti. Promičući nedjeljivost mira i sigurnosti u svijetu, ova koncepcija nadilazi tradicionalno načelo svetosti državnih granica i načelo neporecivosti državnog suvereniteta. Nadalje, ona zagovara bitnost međunarodne zajednice utemeljene na zajedničkim vrednotama kao što su ljudska prava i demokracija, uključujući i njeno legitimno pravo da intervenira bilo kada i bilo gdje, ocijeni li da su ove vrednote očito ugrožene. U okviru ovih postsuverenitetskih međunarodnih odnosa referentna točka međunarodnog sigurnosnog sustava nije više suverena država, nego prvenstveno društvo, pojedinci i čovjekov okoliš.

U okviru korjenito izmijenjene konstelacije međunarodnih odnosa, nacionalne vojske koje su zadržale žar bitnog elementa državnosti nemaju drugoga izbora do suočiti se s izazovima nove postmoderne ere. U tom kontekstu one moraju pripomoći u ostvarivanju koncepcije kooperativne sigurnosti na najbolji mogući način. Tome suprotan stav jest isključenje iz međunarodnih procesa, duboka izolacija pa čak i konfrontacija. Ostajući unutar uskih nacionalnih okvira, vojska će biti

osuđena na suočavanje s izazovima koje nije kadra svladati ili je za njih loše pripravljena i pred njima nemoćna, kao što su, primjerice, etničko nasilje ili nesreće širih razmjera.

Vođenje rata u međudržavnom sukobu pretpostavlja, osim regularne vojske, nacionalnu potporu građana koji su lojalni u pogledu nastojanja i ciljeva koje je definirala njihova država. Ovaj odnos između građana i države (vojske) bio je vrlo razrađen i značajan kad je riječ o sustavu masovne vojne obveze i formiranju moderne nacionalne vojske. Pa ipak, treba imati na umu da postoji duboka razlika između međudržavnog i unutardržavnog sukoba. Potonji slučaj karakteriziran je situacijom u kojoj se država i neki segmenti društva ponašaju kao protivnici. U takvim slučajevima obično dolazi do rasapa države zajedno s cijelim represivnim aparatom. To se pokazalo u mnogim slučajevima, kao što su primjeri oružanih sukoba u Ruandi, Bosni i Hercegovini, pa čak i u Albaniji. Spas je došao samo od međunarodnih snaga s različitim mandatima.

U postmodernom društvu tradicionalna misija vojske je redefinirana. Bez obzira na to, još uvijek postoje mnoge dileme i različiti stavovi spram misije demokratske vojske u razdoblju poslije Hladnoga rata (Gilroy, 1995.). Strogo tradicionalno tumačenje vojne misije jest da je temeljna svrha oružanih snaga, odnosno njihova bitna misija, povezana s povećanjem borbene sposobnosti i spremnosti. Oni koji podržavaju ovo mišljenje slažu se da vojska može od vremena do vremena imati i druge uloge, ali svejedno inzistiraju da je uključivanje vojske u misije različite od rata ne samo neučinkovito nego će i smanjiti njihovu borbenu učinkovitost. Drugim riječima, vojska može izvoditi operacije različite od rata, ali one ne mogu biti njihov *raison d'être*. Oni se, osim toga, plaše da će ovakve dužnosti trošiti ionako ograničena sredstva vojnog proračuna te skratiti neveliko vrijeme koje stoji na raspolaganju za izobrazbu i odvlačiti ih od primarne misije. U tom je smislu vrlo znakovita izjava bivšeg ministra obrane SAD Williama Perryja koji je upozorio: "Mi smo vojska, a ne Vojska spasa" (*Washington Post*, 5.VIII.1994.).

Prema netradicionalnom tumačenju, vojska mora biti pripravljena za potencijalnu vanjsku agresiju, ali to nije dovoljno. Od vojske se tako traži da sudjeluje u različitim neborbenim misijama, budući da su nevojne prijetnje za nacionalnu sigurnost jednako značajne kao i prijetnja oružanog sukoba. Nova misija vojske sagledana u tako široj perspektivi sastoji se od međunarodne i od domaće dimenzije. U međunarodnoj perspektivi najvažnije su misije održavanja mira i humanitarne pomoći. Domaća uporaba vojske mnogo češće uključuje policijske funkcije (održavanje reda), sprečavanje nelegalnih aktivnosti uključujući trgovinu drogom i krijumčarenje, očuvanje okoliša, izgradnju javne infrastrukture, pružanje obrazovnih i zdravstvenih usluga te sudjelovanje u komercijalnim pothvatima kako bi se našla financijska sredstva ili nabavila oprema za vojsku.

Imajući u vidu da je misija vojske najkritičniji čimbenik civilno-vojnih odnosa, ne treba iznenaditi da ovdje postoji očita razlika između vrednota i stavova koje imaju vojni krugovi i onih koje imaju civilne elite u društvu, posebice utjecajne elite na vlasti. Stoga, najvažnije pitanje u ovom kontekstu glasi: tko određuje agendu nacionalne sigurnosti i misiju vojske? Drugim riječima, čiji će utjecaj prevladati?

U tom je pogledu na obje strane prisutna određena doza skepse. Vojska je zabrinuta zbog svoje proširene misije jer je očito da ne može riješiti sve nove globalne i domaće probleme koji su karakteristični za postmoderno društvo. Istovremeno, smatra se da je vojska žrtva svoga vlastitog uspjeha - ona je bolja od gotovo svake druge organizacije. U ovako proturječnim okolnostima, vojska treba pokazati svoje sposobnosti i učinkovitost poduzimajući niz neborbenih operacija. Njena glavna briga su obrambeni troškovi koji su značajno smanjeni tijekom nekoliko posljednjih godina, te brojčano smanjivanje sastava nakon Hladnog rata, pogotovo u razvijenim demokracijama. Troškovi i razlike shvaćanja između vojnih i civilnih vođa o važnosti neborbenih misija uzrokuju povećane civilno-vojne napetosti.

Istovremeno, neki civilni analitičari ističu da u demokratskom društvu netradicionalne misije vojske treba držati prijelaznima. Oni dokazuju da u okolnostima kad mnoge civilne vlade ne posjeduju stručnost koja je potrebna za učinkoviti nadzor, ove prijelazne uloge mogu voditi izravnom ili neizravnom vojnom uključivanju u politiku. Moguće je da s vremenom politički vođe ne budu kadri oduprijeti se kušnji da prečesto traže vojnu podršku pri rješavanju društvenih i drugih domaćih problema.

U tom smislu, može se postaviti pitanje: koji su izvori konzervativizma u civilno -vojnim razmatranjima. Glavne teorije civilno-vojnih odnosa rođene su u razdoblju Hladnoga rata. Njihovo je polazište bila pretpostavka da je "glavna zadaća oružanih snaga obrana društva od vanjskih neprijatelja i projekcija vanjske sile kao potpore vanjskoj politici. Pretpostavljalo se da vojske ne trebaju biti značajniji akteri domaće politike, iako je najveći broj zapadnih vojski imao domaće misije, te da trebaju odgovarati civilnom nadzoru na nestranačkoj osnovici" (Segal, 1995.:189-189). Temelji civilno -vojne koncepcije bili su civilna kontrola i dioba rata između civila i vojnika.

Od pedesetih godina naovamo, glavnina analitičara civilno-vojnih odnosa bavila se ovim područjem na način politologa, zanemarujući sociologijsko gledište. Sa sociologijskog se gledišta može primijetiti da su mnoge promjene u vojnoj tehnologiji, organizaciji i misiji, jednako kao i transformacija svjetskog sustava, mogle biti predviđene. U razdoblju poslije Hladnoga rata može se uočiti pritisak kako bi se proširila domaća uloga vojske, uključujući pomoć pri katastrofama i cijeli niz funkcija povezanih sa zakonitošću, redom i poretkom. Kako se mijenjaju domaće uloge vojske, tako se mijenjaju i civilno-vojni odnosi. U stvari, oba ključna pitanja (civilna kontrola i dioba rada) trebali bi biti preformulirani u odnosu na postmoderno doba. Međutim, može se očekivati da će se rasprava usredotočiti na pitanje treba li vojska prevladati svoju ulogu kao snaga odvraćanja, ili treba biti snaga za konstruktivnu promjenu kod kuće i u inostranstvu. Treba prijeći dugi put prije no što se iskristalizira jasan i konzistentan odgovor.

S engleskog preveo Ozren Žunec

Literatura

- Baldwin, David A. and Milner, Helen V. (1992.) "Economics and National Security". In Bienen, Henry (ed.): *Power, Economics, and Security. The United States and Japan in Focus*, Boulder: Westview Press.
- Creveld, Martin Van (1991.) *The Transformation of War*. New York: Free Press.
- Eide, Asbjorn (1980.) "Militarisation with a Global Reach: A Challenge to Sovereignty, Security and the International Legal Order". In Eide, Asbjorn and Thee, Marek (eds.): *Problems of Contemporary Militarism*. London: Croom Helm.
- Fischer, Dietrich (1993.) *Nonmilitary Aspects of Security: A Systems Approach*. Aldershot: Dartmouth Publishing Co.
- Galtung, Johan (1991.) *The True Worlds: A Transnational Perspective*. New York: The Free Press.
- Garnett, John (1991.) "The Role of Military Power". In Little, Richard and Smith, Michael (eds.): *Perspectives on World Politics: A Reader*. London and New York: Roffledge.
- Gilroy, Curtis L. (1995.) "Civil-Military Operations and the Military Mission: Differences between Military and Influential Elites". In Snider, Don M. and Carlton-Carew, Miranda A. (eds.): *US Civil-Military Relations. In Crisis and Transition?*. Washington DC: The Center for Strategic and International Studies.
- Janowitz, Morris (1960.) *The Professional Soldier*. New York: Free Press.
- Joenniemi, Pertti (1997.) "Wild Zones, Black Holes and Struggles Void of Purpose: Has War Lost Its Name?" Paper presented at the 17th IPSA World Congress, August 17-21, 1997, Seoul, Korea.
- Jung, Dietrich (1997.) "From Inter-State to Intra-State War. Patterns and Trends of Development Since 1945", paper presented at the COPRI symposium on *Intra-State Conflicts: Causes and Peace Strategies*, May 1997.
- Kaufman, Stuart (1996.) "An International Theory of Inter-Ethnic War", *Review of International Studies*, vol.2, no.2. April.
- Moskos, Charles C. and Burk, James (1994.) "The Post-Modern Military". In Burk, James(ed.): *The Military in New Time. Adopting Armed Forces to a Turbulent World*. Boulder: Westview Press.
- Mueller, Bjorn (1996.) "Ethnic Conflict and Postmodern Warfare. What is the Problem? What Could Be Done?", *COPRI Working Papers*, no.12.
- Posen, Barry (1993.) "The Security Dilemma and Ethnic Conflict" *Survival*, Spring, vol. 35, no.1.
- Segal, David R. (1995.) "US Civil-Military Relations in the Twenty-first Century: A Sociologist's View". In Snider, Don M. and Carlton-Carew, Miranda A. (eds.): *US Civil-Military Relations. In Crisis and Transition?*. Washington DC: The Center for Strategic and International Studies.
- Weaver, Ole (1993.) "Securitization and Desecuritization", *COPRI Working Papers*, no.3.

ARMY AND PEACE AFTER THE COLD WAR: IN SEARCH OF A NEW MISSION FOR THE ARMY

Biljana Vankovska-Cvetkovska

Summary

The main consideration of this paper is the change of nature of the world order, and the difficulties arising from the transformation of war into conflict. The paper attempts to research the effects these changes inflict on the army. The coming of the postmodern era brings new challenges for both the state and the army. Thus it is considered important to redefine the army's traditional mission. Postmodern conflicts and a change from 'enemy' risks to non-military threats include many duties for which the conventional armies are ill-prepared. At the end of the Cold War era security agendas presented them with a large number of non-military tasks, such as peacekeeping, peacemaking, natural disasters management, and humanitarian interventions. It is to be expected that the greatest challenge will be connected to the switch from training for war to training to prevent war, or, more precisely, to prevent conflict. The situation is even more complex from the perspective of post-Communist states. While these states face the difficulties of social transition, their armies are not in an enviable position, facing, at present, several challenges: they still have to develop their identities, legitimacies and strategic perspectives. Since the primary mission of former Communist armed forces was aimed at performing internal social control functions (i.e., defending the regime from its internal enemies) all these armies face great challenges of acquiring new roles and new tasks.

Keywords: Military, Peace, War, Conflict, Security, Military Mission.